מלקה, ג'והור וארכיפלג ריאו

Dr Alexander Ressos, TEP
Attorney-at-Law (Switzerland and Germany),
Solicitor (England & Wales and Hong Kong)
Of Counsel, KGP Legal LLC
alexander.ressos@kgplegal.com.sg
www.ressos.com.sg

מלקה: הנמל כחוקה

מלקה, שנוסדה בסביבות שנת 1400 בידי הנסיך הפליט מסינגפורה, הפכה בתוך עשורים ספורים לנמל הגדול ביותר בדרום־מזרח אסיה. הצלחתה נשענה על ניצול מוקדם ומיומן של ההכרה הסינית. בשנת 1405 שלח קיסר יונגלה שליח למלקה. האדמירל ג'נג חה ערך את הראשון בביקוריו בשנת 1407, ובשנת 1411 נסע פרמסוורה לחצר מינג בראש משלחת של 540 איש.[1] חסות שושלת מינג הגנה על מלקה מפני תביעותיה של סיאם והפכה אותה לנמל העגינה המועדף על הציים הסיניים שחצו את האוקיינוס ההודי בראשית המאה החמש־עשרה.

היסוד השני להצלחתה של מלקה היה האסלאם. שליטיה אימצו את האסלאם במחצית הראשונה של המאה החמש־עשרה, והוא התבסס היטב בימי הסולטן מוזפר שאה (שלט 1445–1459).[2] ההתאסלמות חיברה את הנמל לרשת הסוחרים המוסלמים מגוג'ראט, מהמפרץ הפרסי ומהים הערבי, ששלטו במחצית המערבית של סחר האוקיינוס ההודי. היא העניקה לשליטי מלקה שפה משפטית ודתית משותפת עם קהילות המסחר החשובות ביותר בזמנם. הדת תפקדה בהקשר זה כתשתית מסחרית, בדומה למה שמראה הכרך על ז'נבה לגבי האמונה הרפורמית בז'נבה של ראשית העת החדשה.

היסוד השלישי היה המינהל. מלקה ארגנה את נמלה סביב ארבעה מנהלי נמל, השהבנדרים (shahbandars), שכל אחד מהם היה אחראי לקבוצה של קהילות סוחרים. אחד שירת את הגוג'ראטים, השני את סוחרי דרום הודו, בנגל, בורמה ופסאי, השלישי את סוחרי דרום־מזרח

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

אסיה הימית והרביעי את הסוחרים מאנאם, מסין ומאיי ריוקיו.[3] כל שהבנדר קיבל את ספינות הקהילות שלו, הקצה להן מחסנים, תיאם את קבלת הפנים שלהן אצל פקידי השליט ופיקח על שומת המכסים. הסוחרים התנהלו מול פקיד שהכיר את שפתם, את מנהגיהם ואת סחורותיהם.

למלקה היה גם משפט ימי כתוב. ה־*Undang-Undang Laut Melaka*, חוקי הים של מלקה, הסדירו את חובותיהם של רבי החובל ושל הצוותים, את חלוקת שטח המטען, את כללי השיט ואת יישוב הסכסוכים בים.[4] יחד עם הקודקס המשפטי הכללי של הסולטנות, ה־*Hukum Kanun Melaka*, העניקו חוקי הים לסוחרים מערכת כללים שיכלו להכיר מראש.[5]

השילוב הזה – הגנה מדינית, תרבות מסחרית משותפת, מינהל שאורגן סביב צורכי הסוחרים הזרים וכללים כתובים – מצטבר למה שאפשר לכנות חוקת הנמל. הוא מתאר את המוסדות שהפכו את מלקה לאטרקטיבית בעיני סוחרים מכל רחבי האוקיינוס ההודי וים סין הדרומי. הרוקח הפורטוגלי טומה פירש, שחי במלקה זמן קצר לאחר כיבושה, סיכם את חשיבותה במשפט שעדיין מצוטט: "Whoever is lord of Malacca shall have his hands on the throat of Venice." ("מי שהוא אדון מלקה, ידיו יהיו על גרונה של ונציה.")[6]

חוקתה של מלקה מקדימה בכמה בחינות את המוסדות שסינגפור המודרנית מציעה לעסקים בינלאומיים: הגנה של מדינה שהמעצמות הגדולות מכבדות, מינהל שמשרת חברות זרות בתנאים שלהן, וסדר משפטי אמין. הרציפות היא רציפות של תפקוד, ואין להפריז בה ולראות בה רציפות של מוסדות. עם זאת, היא מראה שהתנאים לנמל מצליח במצר הובנו זמן רב לפני הגעתם של האירופים.

ג'והור אחרי 1511

ב־15 באוגוסט 1511 כבש כוח פורטוגלי בפיקודו של אפונסו דה אלבוקרקי את מלקה.[7] לאחר שהסולטן נמלט, ייסדו בניו שתי מדינות יורשות: פרק בחוף המערבי של חצי האי, וג'והור בקצהו הדרומי.[8] ג'והור, שנוסדה בשנת 1528 בידי הסולטן עלאא א־דין ריאית שאה השני, תבעה את ירושתה של מלקה וניסתה שוב ושוב לכבוש מחדש את העיר.[9]

במשך יותר ממאה שנה נלחמה ג'והור בשתי חזיתות: נגד הפורטוגלים במלקה ונגד סולטנות אצ'ה בצפון סומטרה, ששאפה לשלוט במצר. בירותיה נדדו פעם אחר פעם לאורך נהר ג'והור ובין האיים, נהרסו בידי אויב זה או אחר ונבנו מחדש במקום אחר. שטחה של ג'והור כלל את האי סינגפור ואת המים שסביבו. בסוף המאה השש־עשרה ובראשית המאה השבע־עשרה שכן ככל הנראה בשפך נהר סינגפור מוצב של הסולטנות, שנוהל בידי פקיד נמל.

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

ג'והור מצאה מוצא ממצוקתה בברית עם מעצמה אירופית חדשה. בינואר 1641 כבשו כוחות הולנדים וכוחות ג'והור, שבראשם עמד הבנדהרה (Bendahara), את מלקה מידי הפורטוגלים.[10] ההולנדים החזיקו במלקה, אך מאחר שהתעניינו יותר בבסיסם בבטאוויה, השתמשו בה בעיקר כמבצר לשליטה במצר. ג'והור, שהשתחררה מהאיום הפורטוגלי, נכנסה במחצית השנייה של המאה השבע־עשרה לתקופת שגשוג כממלכת מסחר.

שושלת מלקה הגיעה לקצה בשנת 1699 עם רצח הסולטן מחמוד השני בידי אציל שאת אשתו ההרה ציווה הסולטן להמית. משפחת הבנדהרה עלתה לכס המלכות.[11] רצח המלך שבר את הלגיטימיות המקודשת שהשושלת שאבה מאגדת סינגפורה, והחליש את נאמנותם של האורנג לאוט (orang laut), ששירתו את בית המלוכה הישן. בעקבותיו פרץ משבר מדיני, שבו עלו על הבמה שחקנים חדשים.

ריאו והבוגים

השחקנים החדשים היו הבוגים (Bugis), סוחרים ולוחמים יורדי ים מסולאווסי, שהתיישבו בכמה חלקים של העולם המלאי. לאחר מרד רג'ה קצ"יל (1718–1722) רכשו הבוגים השפעה רבה בג'והור.[12] נסיך בוגי קיבל את משרת היאנג דיפרטואן מודה (Yang Dipertuan Muda), משנה לשליט שהפעיל את השלטון בפועל, ואילו הסולטן המלאי שמר על הריבונות הפורמלית. מבנה השלטון הכפול – סולטן מלאי ומשנה לשליט בוגי – עתיד היה לעצב את הפוליטיקה של האזור עד המאה התשע־עשרה.

תחת המינהל הבוגי הפך האי בינטן שבארכיפלג ריאו, מדרום לסינגפור, למרכזו של נמל מעבר (entrepôt) חדש. ספינות מקמבודיה, מסיאם, מווייטנאם ומחלקים אחרים של אסיה הגיעו לריאו לסחור.[13] מתיישבים סינים הקימו באיים מטעים של גמביר ופלפל, ותוצרתם הפכה למוצר סחר משמעותי מול סין.[14] ריאו סחרה גם עם סוחרי ה־country trade הבריטים, דבר שהביא אותה לעימות עם ההולנדים, שראו בסחר המצר תחום שמור להם.

שגשוגה של ריאו הגיע לקץ פתאומי בשנות השמונים של המאה השמונה־עשרה. סכסוך בין הבוגים להולנדים הוביל להתקפה הולנדית, ולאחריה, בשנת 1784, כפו ההולנדים על הסולטנות הסכם שהעמיד את ריאו תחת שליטתם.[15] הנוכחות ההולנדית הבריחה חלק ניכר מהסחר הפרטי שהפך את ריאו לאטרקטיבית. ככל שהסולטנות התפצלה עוד, רכשו ראשי שטחיה השונים – ובהם הטמנגונג (Temenggong), שהחזיק ביבשת ג'והור ובאי סינגפור – עצמאות הולכת וגדלה.

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

סיפורה של ריאו מאלף לגבי ההיסטוריה המאוחרת של סינגפור בשתי בחינות. ראשית, ריאו הראתה שנמל מעבר יכול לשגשג בדרום המצר תחת שליט ששמר על מסים נמוכים וקיבל בברכה סוחרים זרים, ובהם מתיישבים סינים וסוחרי country trade בריטים. שנית, ריאו הראתה עד כמה מהר נמל מעבר כזה עלול לשקוע כאשר מעצמה מונופוליסטית כופה עליו את שליטתה. כשייסד ראפלס את היישוב הבריטי בשנת 1819, אחד מטיעוניו היה בדיוק שנמל חופשי ימשוך את הסחר שההולנדים הבריחו מריאו.

האורנג לאוט

קהילה שהמקורות מזכירים לעתים קרובות רק בדרך אגב מילאה תפקיד מרכזי בכל הנמלים האלה: האורנג לאוט, "אנשי הים". היו אלה קהילות נוודי ים שחיו על סירות וביישובי חוף ברחבי ארכיפלג ריאו־לינגה ובדרום המצר. הם סיפקו את הצוותים לציי המלוכה, סיירו במים, הדריכו ספינות בתעלות ואספו תוצרת ים לסחר. נאמנותם לשושלת השלטת הייתה תנאי לשליטתה של כל ממלכה מלאית בים.[16]

האורנג לאוט ממחישים מאפיין של הנמל הטרום־קולוניאלי שהדיון המודרני נוטה להתעלם ממנו. הביטחון בים היה שירות, שסיפקו אנשים שאת נאמנותם היה צריך להבטיח. כשהאורנג לאוט שירתו את השליט, הם הגנו על הסוחרים. כשנאמנותם פקעה, כמו לאחר רצח המלך בשנת 1699, הם עלולים היו לפנות לפשיטות. הגבול בין כוח ימי לפיראטיות היה תלוי בסדר המדיני. בשנת 1819, כשהגיע ראפלס, השתייכו רוב תושבי האי לעמי הים.

הערות

1. Wikipedia, "Malacca Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026): השליח יין צ'ינג, שנשלח בידי קיסר יונגלה בשנת 1405; ביקורו הראשון של ג'נג חה בשנת 1407; משלחתו של פרמסוורה, בת 540 איש, לחצר מינג בשנת 1411. ↩
2. Wikipedia, "Malacca Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026): מוחמד שאה (שלט 1424–1444) אימץ את האסלאם; האסלאם התבסס היטב בימי מוזפר שאה (שלט 1445–1459). ↩
3. Wikipedia, "Malacca Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026), על ארבעת השהבנדרים ועל הקהילות שכל אחד מהם היה אחראי להן. ↩

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

4. Wikipedia, "Malacca Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026): ה־Undang-Undang Laut Melaka הסדירו את המסחר הימי בתקופת שלטונו של מוחמד שאה. ↩

5. על ה־*Hukum Kanun Melaka* ועל יחסו לחוקי הים ראו Liaw Yock Fang, *Undang-Undang Melaka: The Laws of Melaka*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1976. ↩

6. Wikipedia, "Malacca Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026), המצטטת את טומה פירש: "Whoever is lord of Malacca shall have his hands on the throat of Venice." המקור נמצא אצל Tomé Pires, *Suma Oriental*, שנכתב בין 1512 ל־1515. ↩

7. Wikipedia, "Malacca Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026): אפונסו דה אלבוקרקי כבש את מלקה ב־15 באוגוסט 1511. ↩

8. Wikipedia, "Malacca Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026): בניו של מחמוד שאה ייסדו את סולטנויות ג׳והור ופרק לאחר נפילת מלקה. ↩

9. Wikipedia, "Johor Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026): נוסדה בשנת 1528 בידי עלאא א־דין ריאית שאה השני; "the sultan made several attempts to retake the capital but his efforts were fruitless." ↩

10. Wikipedia, "Johor Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026): בינואר 1641 "the Dutch and Johor forces headed by Bendahara Skudai, captured Malacca from the Portuguese." ↩

11. Wikipedia, "Johor Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026), על הריגתו של הסולטן מחמוד השני בשנת 1699 כנקמה על הוצאתה להורג של אשתו ההרה של אורנג קאיה מגאט סרי ראמה, שהביאה לקץ השושלת המלקאית. ↩

12. Wikipedia, "Johor Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026): בעקבות מרד רג׳ה קצ׳יל (1718–1722), "the Bugis … had huge influence in Johor." ↩

13. Wikipedia, "Johor Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026): ריאו הפכה למרכז סחר מרכזי שאליו "Ships from various places such as Cambodia, Siam, Vietnam … came to trade." ↩

14. על מטעי הגמביר והפלפל הסיניים בריאו במאה השמונה־עשרה ועל הקשר שלהם למטעים המאוחרים באי סינגפור ראו Carl A. Trocki, *Prince of Pirates: The Temenggongs and the Development of Johor and Singapore, 1784–1885*, Singapore, NUS Press, מהדורה שנייה 2007. ↩

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

15. על המערכה ההולנדית נגד ריאו ועל ההסכם משנת 1784 ראו Carl A. Trocki, *Prince of Pirates*, פרק 2, ולרקע המוקדם יותר Leonard Y. Andaya, *The Kingdom of Johor, 1641–1728*, Kuala Lumpur, Oxford University Press, 1975. ↩

16. על האורנג לאוט ועל תפקידם בממלכות המלאיות של המצר ראו Leonard Y. Andaya, *Leaves of the Same Tree: Trade and Ethnicity in the Straits of Melaka*, Honolulu, University of Hawai'i Press, 2008, הפרק על האורנג לאוט. ↩

Disclaimer

This article is provided for general information only. It is based on publicly available sources as at its date of publication. These sources have not been independently verified against licences, regulatory registers or the records of the entities concerned. It is not legal, tax, financial or investment advice. Nor is it a recommendation to invest in, transact with or use the services of any entity mentioned. Law and regulation change frequently, so the content may be incomplete or outdated. To the fullest extent permitted by law, Dr Alexander Ressos and the publisher of SingaporeIQ exclude all liability for loss or damage arising from the use of or reliance on this article. Readers should obtain advice on their specific circumstances before acting or refraining from action.

Names and trademarks of the entities discussed belong to their owners and are used for identification only. Their mention implies no endorsement, affiliation or allegation of wrongdoing. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. Corrections and updates: contact@ressos.com.

© 2026 Dr Alexander Ressos. This article may be quoted with attribution to SingaporeIQ (SingaporeIQ.com). Reproduction in full and any commercial use require prior written consent. The Legal Terms at https://singaporeiq.com/legal-terms apply.

Author contact: Dr Alexander Ressos, TEP · contact@ressos.com